



№ 34 (2023) С. 62–70
National Academy of Fine Arts and Architecture
Collection of Scholarly Works
«Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua>

УДК 75:069] (474.2)
ORCID ID: 0000-0002-2643-0944
ORCID ID: 0000-0002-7057-6051
DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-34-8>

Ганна Андрес

кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
hanna.andres@naoma.edu.ua

Олена Деревська

бакалавр образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації
olena.derevska@naoma.edu.ua

ЕСТОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ: ДОСВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ФОРМУВАННЯ НА ЇЇ ОСНОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Метою статті є представлення історії формування колекції та принципів сучасної діяльності Естонського національного музею, дослідження виконання музеєм функції формування національної ідентичності, висвітлення принципів фондової, консерваційної (реставраційної), просвітницької роботи в ЕНМ, видавничої діяльності, діяльності музею як культурного центру тощо. **Методи дослідження.** В основу дослідження, виходячи з принципів всебічності та системності, із застосуванням діалектичного та міждисциплінарного підходів, покладено аналітичний, хронологічно-історичний, емпірично-описовий та синтетичний загальнонауковий методи. **Результатами дослідження** є визначення базових принципів та практик Естонського національного музею, методів його роботи в процесі формування національної ідентичності. **Висновки.** Національна культурна спадщина є потужним фактором формування національної ідентичності, тому впровадження культурних практик збереження спадщини, сучасних принципів фондової, консерваційної (реставраційної) та просвітницької роботи на основі прикладу Естонського національного музею є корисними для застосування новітніх підходів у діяльності українських музеїв, що сприятиме зростанню відвідуваності, формуванню позитивного іміджу країни та зміцненню національної свідомості.

Ключові слова: музей, національна ідентичність, культурна спадщина, експонати, колекція, фонди, культура, мистецтво, символ.

Hanna Andres

PhD in History,

Associate Professor at the Department of Theory and History of Arts

National Academy of Fine Arts and Architecture

hanna.andres@naoma.edu.ua

Olena Derevska

Bachelor of Fine Arts, Decorative Arts and Restoration

olena.derevska@naoma.edu.ua

ESTONIAN NATIONAL MUSEUM: THE EXPERIENCE OF FORMING NATIONAL IDENTITY BY MEANS OF CULTURAL HERITAGE PRESERVATION

Abstract. *The purpose of the article is to present the history and principles of acquisition of the collection of the Estonian National Museum, to study the museum's implementation of the function of national identity formation, to highlight the principles of preservation, conservation (restoration), educational work in the Estonian National Museum, its publishing activities, the use of the museum as a cultural centre, etc. Methods.* *Based on the principles of comprehensiveness and systematicity, with the help of dialectical and interdisciplinary approaches, the research is conducted by means of a historical chronological method, empirical-descriptive and research synthesis methods. Results of the research present the basic principles and practices of the Estonian National Museum, its work methods in the process of forming national identity. Conclusions.* *National cultural heritage is a powerful factor in the formation of national identity, thus introduction of cultural practices of heritage preservation, modern principles of preservation, conservation (restoration), educational work based on the example of the Estonian National Museum, development of new memorial concepts of Ukrainian museums will contribute to the growth of visits to Ukrainian museums, a positive image of the country in the world and strengthening national consciousness.*

Key words: *museum, national identity, cultural heritage, exhibition, collection, museum collection storage, culture, art, symbol.*

Постановка проблеми. Досвід Естонського національного музею як інституції, як центру збереження, дослідження і популяризації національної спадщини, що стрімко розвинулася від любительських колекцій старожитностей до одного з найсучасніших європейських музеїв, є цікавим та практично корисним. В основу сучасної естонської культурної політики здебільшого покладені ідеї духовного лідера естонської нації XIX ст., пастора Якоба Гурта: «Ми ніколи не можемо стати політично могутньою нацією, але ми можемо стати великою нацією в духовно-культурному сенсі» [1, с. 75; 2, с. 93]. Крім збереження культурної спадщини, Естонський національний музей відіграв ключову роль у формуванні естонської національної ідентичності. Історія Естонії та України має багато паралелей – колоніальне становище упродовж багатьох століть, русифікація, тоталітаризм, національно-визвольні змагання після Першої світової війни (вдалі для Естонії й неуспішні для України), збройна боротьба підпілних армій проти радянського режиму в 1944–1953 рр., національно-культурний спротив у часи застою, відновлення незалежності на початку 1990-х років. Галузь культури Естонії загалом і діяльність Естонського національного музею зокрема має стати предметом нашого уважного вивчення.

Актуальність дослідження. Тепер, коли Україна є партнером провідних країн світу, зокрема, в гуманітарній сфері, коли ми потребуємо подолання негативних постколоніальних впливів, віднайдення частково втраченої культурної ідентичності, нам варто запозичити успішний досвід тих країн, котрі також пережили період російської окупації / колонізації. Питання ствердження національної ідентичності, відновлення значення української культурної спадщини, вивчення та підтримання її належного стану на сучасному європейському рівні є ключовим для подальшого розвитку української нації, і корисним тут буде вивчення естонських культурних практик.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській науковій літературі тема вивчення естонського музейного досвіду згадується побіжно. О. Лісовий, І. Савченко, Г. Храпач розглянули естонський морський музей “Lennusadam” як приклад сучасного інтерактивного музею для дітей [3]. К. Могер у своїй магістерській дисертації торкається теми державного естонського фонду «Культурний капітал Естонії» та законодавчих підстав його функціонування [4, с. 40–44]. М. Брич згадує просторову організацію естонських музеїв просто неба [5, с. 73, 227].

Натомість закордонні джерела є численними та ґрунтовними; зокрема, П. Иунапуу [6] всебічно розглядає теми історії та сучасності Естонського музею, його роль у формуванні естонської національної ідентичності. М. Метслайд вважає початок свідомого колекціонування естонської культурної спадщини інструментом усвідомлення суспільством своєї ідентичності [7, с. 37], наголошує, що створена естонською державою в міжвоєнний період культурна модель сприяла національній ідентичності, а збирачі фольклору й матеріальної спадщини «конструювали» національну культуру [7, с. 31–37]. Докторська дисертація директора ЕНМ О. Петерсона присвячена принципам комплектування колекцій музею в 1960–1990 рр. та зміщенню акцентів зі зберігання та вивчення культури на усвідомлення свого місця серед потужної фіно-угорської культурної спадщини [8]. Е. Павлуш розглядає нову музейну концепцію ЕНМ як місце формування естонської національної пам'яті передусім з погляду персональних практик, з акцентом на інклюзивність більше, аніж на національність [9].

Метою дослідження є представлення детального опису історії та принципів створення колекції ЕНМ, практичних методів роботи, що застосовувалися в музейній практиці, виконання музеєм функції формування національної ідентичності та її трансформацій, залучення суспільства як до формування колекцій, так і до імплементації культурних практик, висвітлення принципів фондової, консерваційної (реставраційної), просвітницької роботи в ЕНМ, видавничої діяльності, використання музею як потужного культурного центру. Особливо розглядається трансформація останнього десятиліття, коли для ЕНМ була розроблена нова концепція і створений новий музейний комплекс в історичному середовищі. Стаття побудована не лише на теоретичних дослідженнях, але й на особистому відвіданні експозиції ЕНМ, ознайомленні з особливостями діяльності структурних підрозділів (крім скарбниці дорогоцінних металів), інтерв'ю зі співробітниками установи.

Виклад основного матеріалу. Естонський національний музей у Тарту, другому після Таллінна місті країни, відомому своїм класичним університетом, було первісно створено в 1909 р. [7, с. 38; 10, с. 19] як місце для зберігання спадщини Якоба Гурта [11], естонського пастора, фольклориста, етнографа, філолога, громадського діяча. Якоб Гурт

(1839–1907) був однією з ключових постатей естонського національного пробудження. Цим терміном позначають процес усвідомлення естонцями себе як нації. Естонія історично послідовно перебувала під владою германців, данців, шведів, поляків, а з 1710 р. – Російської імперії. Панівні еліти були переважно німецькими, а з XVIII ст. додався і російський колоніальний вплив. Процес національного пробудження розпочався приблизно у 1850-х рр. і тривав до проголошення незалежності Естонії у 1918 р. [12, с. 57–59, 64]. Якоб Гурт ініціював збирання та наукове видання фольклору, передусім пісенного, просував освіту рідною мовою, видав кілька лінгвістичних праць. Менше відомо про внесок Гурта в колекціонування матеріальної спадщини; достеменно відомо, що він підготував промову для X Всеросійського археологічного з'їзду (Рига, 1896 р.), в якій закликав збирати естонську етнографічну колекцію [13], і це стало поштовхом до усвідомлення культурної та національної ідентичності [7, с. 37]. З політичного погляду проведення з'їзду в Ризі, увага до місцевих балтійських старожитностей і наукових організацій була покликана пом'якшити опозиційні настрої балтійської національної інтелігенції щодо процесів русифікації. З'їзд супроводжувався виставкою етнографічних предметів, а зібрані для виставки експонати стали пізніше основою колекції Естонського національного музею. Цікаво, що в опублікованих матеріалах з'їзду є і праці українського вченого Миколи Біляшівського [14, с. 67; 14, Доклади и речи, с. 56, 70, 117], який був членом Попереднього (підготовчого) комітету з'їзду [15], та доповіді харківського історика і громадського діяча Дмитра Багалія [14, Доклади и речи, с. 58, 108] тощо. Таким чином з'їзд, що став ключовим для привернення уваги до естонської культури, розвитку естонської музейної справи, засвідчив і активізацію українських досліджень культурної спадщини.

Збирали естонські артефакти здебільшого представники двох наукових товариств у Тарту: «Товариства вчених естонців» 1838 р. (Gelehrte Estnische Gesellschaft) та «Естонського студентського товариства» 1870 р. (Eesti õhlpilaste Selts). Діячів періоду національного пробудження надихала подібна діяльність у сусідній Фінляндії [11]. Зібрання розвивалося настільки швидко й набуло таких масштабів, що заснований у 1909 р. музей перестав бути присвяченим одному Якобу Гурту, його стали називати просто Естонським. Збирачі

здебільшого були ентузіастами. У 1913 р. музей отримав перше приміщення, яке було орендованим. Місця оренди доводилося змінювати. Приміром, одним із таких тимчасових місць для музею став будинок театру Ванемуйне. Тільки після набуття Естонією незалежності музею було передано у 1922 р. будинок маєтку Рааді, колишню власність заможної німецької сім'ї Ліпгард, націоналізовану державою після втечі власників від більшовиків. У тому ж 1922 р. було призначено директора. Оскільки на той час в Естонії не було людей зі спеціальною етнографічною освітою, фінський професор археології Тартуського університету Аарне Міхаель Талльгрєн запросив фінського етнографа, доктора наук Ілмарі Маннінена очолити музей, надати його роботі наукової бази та розпочати викладання етнографії естонською мовою в університеті. У 1923 р. була сформована перша постійна експозиція музею. У 1927 р. експозиція ЕНМ була нарешті відкрита на постійній основі для відвідувачів. Паралельно йшло створення власної естонської наукової школи: Маннінен швидко опанував естонську мову й упродовж 1924–1928 рр. підготував перше покоління професійних етнографів в Естонії [10, с. 19–20]. Експонатами постійної експозиції були колекція естонських національних костюмів, предмети побуту, археологічні матеріали, предмети мистецтва. Трохи згодом відкрили ще 2 зали, де представлено споріднені естонцям фіно-угорські народи. Поступово музей розвивався, ставав серйозною науково-дослідною установою на міжнародному рівні, проводив успішні виставки в Стокгольмі (1928), Брюсселі (1929), Берліні, Кельні та Вільнюсі (1930), Парижі (1935, 1937) [7, с. 41].

Маєток Рааді, де розміщувався музей, було зруйновано під час проведення Тартуської операції у період Другої світової війни. Експозиція змушена була переїхати в інше місце, пізніше відкрили ще одне виставкове приміщення. За радянської влади музей, що був основним центром досліджень естонської культури й зберігав багаті аудіо, книжкові й рукописні матеріали, був розпоршений та репресований ідеологічно. Усі предмети, які не належали до етнографії, були розподілені по інших установах. Здійснено поділ на дві окремі інституції: Державний етнографічний музей Естонської РСР (ENSV Riiklik Etnograafiamuseum), що відповідав виключно за збереження та дослідження матеріальної культури, і Державний літературний музей

(Riiklik Kirjandusmuuseum), що займався збиранням фольклору, письмових документів і книг. Частина експонатів потрапили у спецзберігання фонд, спеціалісти були звільнені й репресовані. Після смерті Сталіна становище трохи покращилося, музейні ентузіасти і далі шукали артефакти у складних умовах (транспортували їх з етнографічних експедицій на човнах, велосипедах, лісовозах тощо) [16].

У 1958 р. директором музею став Олексій Петерсон, який обіймав цю посаду до 1992 р. З 1960 р. він розпочав систематичне поповнення етнографічних колекцій естонського та інших фіно-угорських народів, у результаті чого фонди значно збільшилися. Матеріальна культура фіно-угорських народів фіксувалася також на кінострічках (загалом більше 50 тис. м кінозаписів). Ішли інтенсивні експедиції на схід, у віддалені райони Росії, заселені фіно-угорськими народами, проводилися наукові конференції, відновилися контакти з фінськими етнографами. В етнографічні експедиції їздили не тільки співробітники музею, але й студенти різних споріднених вишів, приміром художники з Інституту мистецтв. Унаслідок тридцятирічної роботи фіно-угорська колекція ЕНМ стала однією з найбагатших у світі, а польова робота естонських дослідників, завдяки вивченню місцевого етносу та традиційної народної культури, сприяла усвідомленню місцевими жителями своєї ідентичності [8]. Пошук свого коріння в ці роки став актуальним і модним, і якщо в ХІХ ст. естонці шукали свою ідентичність у давньоестонській спадщині, то зараз усвідомили себе частиною потужного потоку народів уральської мовної сім'ї [11].

Після відновлення Естонією незалежності в 1991 р. постало питання про постійне приміщення для Естонського національного музею. Невеликі споруди, надані після зруйнування в часи Другої світової війни будівлі маєтку, були затісними й не відповідали концепції національної пам'яті. Виникла ідея реконструювати старий історичний маєток Рааді як місце пам'яті, проте руїни були значно ушкоджені й первісні об'єми споруди не відповідали сучасним вимогам.

У 2005 р. Міністерство культури Естонії та Спілка естонських архітекторів оголосили разом із музеєм конкурс на створення нової будівлі Естонського національного музею на території маєтку Рааді. Переміг проєкт міжнародної асоціації архітекторів із роботою молодих паризьких архітекторів Дена Дорелла,

Ліни Готме та Цуоші Тане «Поле пам'яті». На території маєтку в радянські часи була розташована військова авіабаза, величезний парк перетинала злітна смуга. Цю спадщину травматичного минулого було включено в концепцію проекту – з минулого досвіду виростає незалежна європейська країна, як з авіасмуги «виростає» сучасна будівля музею. Радянське минуле не забувають хоча би для того, щоб не допустити його повторення. Не забувають і історію незалежної міжвоєнної Естонії: музейний комплекс включає і парк з озером, над яким стоять величні руїни старовинного маєтку. Естонці сподіваються, що колись буде фінансова можливість їх відновити. У вікнах руїн споруди розміщені постери з ретрофотографіями. Збереглася старовинна кам'яна вхідна брама до маєтку. Інші споруди на території парку також відреставровані, або законсервовані, або ж призначені для освітніх потреб (приміром, невисокий курінь із дерев'яним гонтовим дахом для дитячої аудиторії). Доступ до парку упродовж дня відкритий для відвідування і безкоштовний. Музейний парк доглянутий, для його утримання використовують сучасні технології. В одному з колишніх господарських приміщень працюють мистецькі майстерні, на території розташовані артоб'єкти. В одній половині старої господарської споруди розміщується частина фондів, в іншій – мінірезиденція для гостей (музейників, науковців) і зал у середньовічному стилі з каміном.

Біля озера реконструйована національна забавка – величезна гойдалка. Є інструкція з її використання (всюди інформація перекладена, переважає переклад англійською мовою). Поруч із гойдалкою – лава з краєвидом на пейзаж з освітленим фонтаном. На руїнах колишньої винокурні працює мініамфітеатр – камерний концертний зал просто неба (точніше, зі скляним дахом), поруч – естрада на велику кількість місць. Таким чином, на території музейного комплексу ЕНМ можна проводити відкриті камерні чи масові заходи. Найбільші свята для естонців – це їхні пісенні фестивалі просто неба: вважається, що урочисте спільне виконання національної музики сприяє згуртуванню нації. Ідея згаданого вище пастора Якоба Гурта була такою: лютеранські релігійні гімни й народні пісні формують духовне і національне самоусвідомлення. Приклад естонців свідчить про важливість фольклору, національних гімнів і об'єднальної функції релігії як історичної культурної основи

суспільства; для нас ця ідея теж актуальна стосовно формування національної культурної політики.

Щодо сучасної споруди ЕНМ відзначимо, що її будівництво розпочалося у 2009 р. 2011 року нова музейна споруда відкрила свої двері для відвідувачів. Музей являє собою 5-тирівневе приміщення – 6 тис. кв. м виставкової площі та 28 тис. кв. м допоміжної площі, яка включає фонди, кабінети співробітників, кінозали, ресторан і кафе для відвідувачів, службові куточок та кухню-їдальню, кімнати для дітей, навчальні майстерні, реставраційні майстерні, бібліотеку, музейний магазин і багато іншого. Бібліотека музею доступна для всіх. Тут є необхідна техніка (комп'ютери, сканер, принтер). Більшість книг оцифровано, чи їх можна замовити в паперовому вигляді. Стелажі в приміщенні використовують швидше як елемент декору (книги розставлені у вигляді літери Е – логотипу музею). Кінозал використовують для демонстрації навчальних і документальних фільмів. Кабінети співробітників обладнані та просторі. Співробітники музею під час перерв користуються зручними службовими приміщеннями, є також 50% знижки на обід у кафе. Така знижка – це один із бонусів, також співробітники мають право на безкоштовні абонементи у спортзали чи басейни.

В ЕНМ є велика сучасна крамниця з широким асортиментом товарів, що стилістично пов'язаний з естонською національною культурою і ремеслами. Усі ці товари можна придбати й через інтернет-сайт музею.

Велику увагу приділено освітній функції. При музеї існують дворічні курси, де будь-хто охочий може двічі на місяць у вихідні за помірну плату (100 євро на рік станом на 2017 р.) навчитися робити майже все, що пов'язане з естонським національним костюмом (вишивати, шити, плести тощо), і наприкінці 2-х років навчання отримати костюм обраного регіону. Готові вироби урочисто презентують на сцені музею. Упродовж навчання учні працюють над курсовими роботами – альбомами з вклеєними зразками та кроєм одягу в мінірозмірах тощо. А ще створюють книги-самовчителі для виготовлення народного строю – з викрійками, стислими технологіями, фотографіями готових костюмів різних регіонів. Це є способом практичного збереження нематеріальної спадщини й передачі культурних традицій.

Видання музею дуже різнопланові, від популярних до спеціалізованих наукових – про

народні костюми, книги рецептів народної кухні, путівники, археологічні щорічники, видання про міфологію уральських народів, про традиційні срібні прикраси, книги для дітей і про дітей, що ґрунтуються на сучасних етнографічних дослідженнях. Розповіді про це варто саме так детально, щоб зайвий раз показати, як комплексно естонці розуміють функції свого національного музею, навіть якщо його основна сфера – етнографія.

Левову частку експозиційної площі займає одна з двох постійних експозицій – «Зустрічі». Вона присвячена історії Естонії від Льодовикового періоду до сьогодення. Всі експлікації в музеї інтерактивні: за допомогою спеціального жетона, який відвідувач обирає на вході, можливо перекласти експлікацію на одну з доступних мов за вибором. На сучасних просторах виставкових площах, оформлених в екостилі – скло, камінь, дерево, експонують предмети побуту. Мармурові сходи-лави, подушки для сидіння – все тут пристосовано для відвідувачів. Варто окремо розглянути археологічне поховання в музеї. Це поховання так званої Дами з Кукрузе, рекордне за кількістю рідкісних знахідок. Рештки дослідили, сфотографували, оцифрували, зробили всі необхідні виміри та 3D-моделі й експонують у темному залі без світла (для збереження експоната) фактично в цілісному вигляді, *in situ*. У сусідньому залі є стіл з інтерактивною панеллю, що демонструє цікаві деталі скелета й прикрас. У разі натискання на позначки випадає та чи інша інформація, що стосується історичних, фізіологічних, технологічних аспектів поховання чи подробиць роботи археологів. 3D-реконструкція представляє можливий зовнішній вигляд жінки, прикрас і побутових речей, обґрунтовує її соціальний статус, таким чином відвідувач отримує вичерпну інформацію про поховання та деталі археологічних досліджень.

В етнографічній частині виставки «Зустрічі» показані народний одяг, аксесуари, прикраси, меблі. Динамічні пози манекенів імітують народний танок. Діорама за склом демонструє, як росте овес – одна з основних культур. У залі килимів експонують традиційні вироби різних районів Естонії, демонструють фільм про те, як було прийнято їздити до церкви: віз, укритий килимами, підкреслював родинний соціальний статус. Предмети з фондів використовують виключно для зйомок навчальних відео для музею. Інтерактивна панель, яка є ще й артоб'єктом, пояснює види візерунків на килимах.

Наступна частина експозиції присвячена індустриальним часам. Якщо покрутити кермо на макеті пароплава, з труб піде дим. Червоний прапор часів революції початку ХХ ст. показує і цей складний період історії в Естонії. Одна з важливих галузей естонської економіки – морські промисли. Розділи експозиції «Люди і навколишній світ», «Мое власне місце» та «Їжа, яку ми готуємо» розповідають про різні аспекти життя естонського суспільства. Глядачі, особливо діти, дуже жваво сприймають різні інтерактивні відео, голограми.

Окремо варто описати напрям дитячої освіти в музеї. Спеціально для дітей створена кімната «Прикладі руки», де представлені найважливіші теми, пов'язані з історією, домом, технікою, їжею Естонії. Сюди приводять дітей для етнографічних занять в ігровій формі. У центрі кімнати – стіл для дискусій та рельєфна мапа Естонії. Шафки, розташовані по колу, розмальовані коміксами про різні історичні періоди всього світу. Але найцікавіше те, що дверцята відчиняються і за ними є якийсь етнографічний предмет. Малюнки і предмети подано за хронологічною віссю, за допомогою якої можна вивчати історичні події і речі. Представлені макети житл різних періодів з відповідним начинням. Можна детально роздивитися і до чогось навіть доторкнутися. Макет панельного будинку радянських часів – теж експонат.

У постійній експозиції «Відлуння Уралу» представлена інформація про культуру, світогляд, мови, гени та сучасний стан фіно-угорських народів, які населяють північ Євразії від Скандинавії на заході до Приоб'я на сході й до низов'їв Дунаю на півдні. Коридором «тече» ріка часу, на стінах з одного боку представлені зображення фіно-угорських жінок у традиційних костюмах, з іншого боку – чоловіків. Як відомо, естонці за походженням – один із народів уральської мовної родини. Тільки три народи цієї родини – угорці, фіни, естонці – мають свою державність. Інші – під загрозою розчинення у «великій родині руських». У холі інтерактивна панель, де можна вибрати, яке слово ти хочеш почути різними уральськими мовами; таким чином музей навчає походження мови та популяризує її. На стіну проектується світлове дерево мов, на якому по черзі виростають листочки – різні мови. Представлена карта, на якій видно, де саме живе народ, який розмовляє цією мовою, можна на вибір послухати, як звучать кілька базових слів різними уральськими мовами.

Концепція експозиції «Відлуння Уралу» – інтерпретація фіно-угорських культур через повсякденне. В експозиції представлено приблизно 1/10 частину всієї тематичної колекції – традиційні споруди, побутові речі тощо. Широко використовуються інтерактивні технології. Зали наповнені аудіосупроводом – головами тварин і птахів, звуками роботи з інструментами тощо. Відео цієї постійної експозиції є на сайті розробників аудіо- та відеодизайну експозиції [17].

Ще один відділ – галерея сучасного мистецтва. Тут можна побачити скульптури-шаржі відомого колекціонера живопису; актора, що озвучував платівки з дитячими казками; культурної діячки, яка була категорично проти проекту нової будівлі музею та навіть організувала гучну кампанію в пресі; режисера, котрий започаткував міську моду на естонські острівні светри. Експонуються сучасні портрети, й серед них – співак Тиніс Мягі.

У відділі змінних виставок щорічно проводиться одна тимчасова виставка. У 2017 р., приміром, проходила найбільша в історії виставка естонського національного одягу. На ній було представлено більше 150 повних комплектів національних костюмів за сезонами – весна, літо, осінь, зима.

Що стосується фондів музею, їх частково демонструють відвідувачам у спеціальній залі експозиції, таким чином втілюється принцип системи відкритого зберігання. Тут пояснюють, що таке фонди, як там зберігають артефакти, й відвідувачі через скляну підлогу мають змогу з ними ознайомитися. Обладнання – це сучасні стелажи з автоматичними розсувними системами. Але від класичного обладнання не відмовляються, як від додаткового місця для зберігання експонатів. Робочі місця зберігачів розташовані безпосередньо у фондах. Більшість експонатів у фондах запаковані, однак музейні предмети можуть зберігатися і на відкритих стелажах – це дерев'яні й шкіряні вироби, стара документація. Загалом система зберігання подібна до традиційної української.

Основним пріоритетом естонського музейництва є диджиталізація фондів, яку активно впроваджують у практику. 2023 року заплановано оцифрувати вже третину державних музейних фондів. Кожен зберігач зобов'язаний створити 10 електронних паспортів на день (внести до загальної системи інформації з паперових карток і завантажити підготовлені фотографії). Професійні світлини експонатів

роблять фотолабораторії у складі музеїв або незалежні фотографи в межах грантових проєктів. Електронні паспорти експонатів зі всіх музеїв країни об'єднують у єдиний Публічний портал Естонії з відкритим доступом. Можна задати пошук за специфічною назвою експонатів, і всі експонати, що мають задані слова в назві, будуть видані системою. Приміром, задавши пошук за контекстним словом «Україна», можна знайти такі експонати, як 50 українських карбованців часів Визвольних змагань, емблему українського підрозділу в армії Канади чи значок річкового флоту УРСР.

В Естонському національному музеї обладнані різні види реставраційних майстерень, наприклад майстерня для всіх видів мокрих робіт із ванною для миття килимів; майстерня по металу; по дереву; майстерня, де створюють викрійки; майстерня з реставрації текстилю. Спеціалісти-реставратори ЕНМ регулярно представляють результати своєї роботи на міжнародних наукових конференціях, де часто бувають і українські реставратори.

Не можна не відзначити зростання відвідуваності ЕНМ після відкриття нової споруди музею. Так, якщо до 2016 р. річна кількість відвідувань становила близько 50 тис. осіб, то з жовтня до кінця 2016 р. ця кількість сягнула 100 тис. У 2017 р. кількість відвідувань досягла рекордних 268 тис., що можна пояснити тим, що тривав перший рік після відкриття нової споруди. Автори цієї статті також відвідали ЕНМ саме в 2017 р. У 2018 р. та 2019 р. відвідуваність очікувано дещо впала, проте склала відповідно 200 тис. та 170 тис. (У 2018 р. Естонія святкувала своє 100-річчя, тому цілком імовірно, що внутрішні й зовнішні туристи відвідували ЕНМ, а 2019 р. був також ювілейний (150-річчя вищезгаданого найпопулярнішого в Естонії Свята пісні). Парадоксально, але ковідні 2020 та 2021 рр. дали стабільну відвідуваність по 100 тис. У 2022 р. знову відбулося зростання: ЕНМ відвідали 180 тис. Значною частиною відвідувачів є родини, віковий склад коливається, іноземні туристи становлять близько 25% [18]. Ці цифри дають на підставі зробити висновок, що створення нової концепції пам'яті музею та використання передових сучасних технологій, разом із продуманою роботою з різновіковими групами відвідувачів і забезпеченням їхнього комфорту, сприяють зростанню відвідуваності музейної інституції.

Висновки. Вивчаючи досвід Естонського національного музею, українським музеям

варто вдосконалити й осучаснити власні експозиції як технологічно, так і ідейно; розробити глибокі змістовні концепції для представлення культурної спадщини української нації в часи докорінної зміни парадигми й перегляду нашого колоніального минулого; вкласти кошти (як бюджетні, так і позабюджетні)

в подальші дослідження, пошуки, археологічні та етнографічні експедиції, щоб глибше пізнати себе та передати нашу культуру нащадкам. Практичний досвід Естонського національного музею, з огляду на описану в статті його різноплановість, може бути цікавий українським музеям різного профілю.

Список використаних джерел

1. Ruutsoo R. The Estonians: Identity of Small Nation in Past and Present. *Anthropological Journal on European Cultures*. 1997. Vol. 6. № 1. P. 73–99.
2. Поворотные моменты истории Эстонии: сборник документов и материалов для гимназий / сост. Т. Карьяхярм, А. Адамсон ; пер. с эстонск. Э. Вяря и др. Таллинн : Арго, 2008. 408 с.
3. Лісовий О.В., Савченко І.М., Храпач Г.С. Естонський морський музей «Lennusadam» як приклад сучасного інтерактивного музею науки для розвитку дослідних компетенцій і креативності нового покоління юних винахідників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4 (75). С. 49–55.
4. Могер К.М. Роль музею в популяризації культурної спадщини українства / Role of museum in popularization of Ukrainian cultural heritage : магістерська робота : 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» ; Тернопільський нац. економічн. ун-т. Тернопіль, 2018.
5. Брич М.Т. Архітектурно-просторова організація музеїв під відкритим небом в Україні : дис. ... канд. арх. : 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» ; Національний ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2020. 205 с.
6. Õunapuu P. On Estonian Folk Culture: Pro et contra. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* / Ed. M. Kõiva, A. Kuperjanov, A. Korb. Tartu: *Folk Belief and Media Group of Estonian Literary Museum*. 2014. Vol. 58. P. 187–206. doi:10.7592/FEJF2014.58.ounapuu
7. Metslaid M. Between the Folk and Scholarship: Ethnological Practice in Estonia in the 1920s and 1930s : Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Ethnology ; University of Tartu. Tartu, 2016. 195 p.
8. Koosa P., Karm S. Soome-ugri välitööd ja muuseumikogud: sissevaateid uurimislukku. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat*. 2021. Vol. 63, № 1. P. 5–14. URL: <https://doi.org/10.33302/ermar-2020-001>.
9. Pawłusz E. The Role of Estonian National Museum in the Process of Redefining the Boundaries of National Identity. *Identity at the Borders and Between the Borders* / Ed. K. Kullasepp, G. Marsico. Springer, 2021. P. 73–87. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-62267-1_6.
10. Nõmmela M. Ühe mäluksa loomisest: esimene eesti rahvakultuuri püsinäitus Eesti Rahva Muuseumis. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat*. 2011. № 54. P. 14–37.
11. History. *Eesti Rahva Muuseum (Estonian National Museum)* : веб-сайт. URL: <https://www.erm.ee/en/content/history> (дата звернення: 26.08.2023).
12. Raun T.U. Estonia and the Estonians. 2nd ed. Stanford, CA : Hoover Institution Press, 2001. 336 p.
13. Hurt J. Bericht über seine Sammlung estnischer Volksüberlieferungen. *Труды Десятого Археологического съезда в Риге. 1896*. Том II. Рига : Типография В. Ф. Геккера, 1899. С. 64–72.
14. Труды Десятого Археологического съезда в Риге. 1896 / под ред. графини Уваровой. Том III. Москва : Типография Г. Лиснера и А. Гешеля, 1900.
15. Десятый археологический съезд в Риге: 1-20 августа 1896 года. Москва : Типография Э. Лиснера и Ю. Романа, 1894. 34 с.
16. Tael T. Pildireportaaz vanavara kogumisretkedelt I. Esemete teekond muuseumisse. *Eesti Rahva Muuseumi ajaveeb*. 2014. URL: <https://blog.erm.ee/?p=4897> (дата звернення: 26.08.2023).
17. Echo of the Urals – Estonian National Museum’s (ERM) permanent exhibition. *Velvet*. 2016. URL: <https://www.velvet.ee/work/echo-of-the-urals-estonian-national-museums-erm-permanent-exhibition> (дата звернення: 26.08.2023).
18. Aldzhas, A. [Letter to Olena Derevska, 16 August 2023]. *Архів Деревської О.* 1 арк.

References

1. Ruutsoo, R. (1997). The Estonians: Identity of Small Nation in Past and Present. *Anthropological Journal on European Cultures*. Vol. 6, 1, 73–99 [in English].
2. Kariakhiarm, T., & Adamson, A. (Sost.). (2008). *Povоротnye momenty istoriyi Estonii : Sbornyk dokumentov i materialov dlia gimnazii* [Turning points in the history of Estonia : Collection of documents and materials for gymnasiums]. E. Viaria, M. Vyime, & A. Tomynhas (Per.). Tallynn: Arho [in Russian].
3. Lisovyi, O., Savchenko I., & Khrapach, H. (2019). Estonskyi morskyy muzei «Lennusadam» yak pryklad suchasnoho interaktyvnoho muzeiu nauky dlia rozvytku doslidnykh kompetentsii i kreatyvnosti novoho pokolinnia yunyykh vynakhidnykiv [Estonian Maritime Museum “LENNUSADAM” as an

- example of a modern interactive museum of science for the development of research competencies and creativity of a new generation of young inventors]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti* [Education and Development of Gifted Personality], 4 (75), 49–55 [in Ukrainian].
4. Moher, K. M. (2018). *Rol muzeiu v populiaryzatsii kulturnoi spadshchyny ukrainstva* [Role of museum in popularization of Ukrainian cultural heritage]. (Mahisterska robota). Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi un-t, Ternopil [in Ukrainian].
 5. Brych, M. T. (2020). *Arkhitekturno-prostorova orhanizatsiia muzeiv pid vidkrytyim nebom v Ukraini* [Architectural and spatial organization of open-air museums in Ukraine]. (Dys. kand. arkhitektury). Natsionalnyi un-t "Lvivska politekhnikha", Lviv [in Ukrainian].
 6. Õunapuu, P. (2014). On Estonian Folk Culture: Pro et contra. In M. Kõiva, A. Kuperjanov, & A. Korb (Eds.) *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 58, 187-206. Folk Belief and Media Group of Estonian Literary Museum, Tartu. URL: doi:10.7592/FEJF2014.58.ounapuu [in English].
 7. Metslaid, M. (2016). *Between the Folk and Scholarship: Ethnological Practice in Estonia in the 1920s and 1930s*. (Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Ethnology). University of Tartu, Tartu [in English].
 8. Koosa, P., Karm S. (2021). Soome-ugri välitööd ja muuseumikogud: sissevaateid uurimislukku [Finno-Ugric Fieldwork and Museum Collections: Insights into the Research Storage]. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* [Annual of the Estonian National Museum] Vol. 63, no. 1, 5–14. URL: <https://doi.org/10.33302/ermar-2020-001>. [in Estonian].
 9. Pawłusz, E. (2021). The Role of Estonian National Museum in the Process of Redefining the Boundaries of National Identity. In: K. Kullasepp, G. Marsico (Eds.) *Identity at the Borders and Between the Borders*, 73-87. Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-62267-1_6 [in English].
 10. Nõmmela, M. (2011). Ühe mälu koha loomisest: esimene eesti rahvakultuuri püsinditus Eesti Rahva Muuseumis [The creation of a new realm of memory: the first permanent exhibition on Estonian national culture at the Estonian National Museum]. *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* [Annual of the Estonian National Museum], 54, 14–37 [in Estonian].
 11. History. Eesti Rahva Muuseum (Estonian National Museum) URL: <https://www.erm.ee/en/content/history> [in English].
 12. Raun, T.U. (2001). *Estonia and the Estonians* (2nd ed.). Stanford, CA: Hoover Institution Press [in English].
 13. Hurt, J. (1899). Bericht über seine Sammlung estnischer Volksüberlieferungen [Reports on our collection of Estonian folk lore]. *Trudy Desiatogo Arkheologicheskogo siezda v Rige. 1896* [Proceedings of the Tenth Archaeological Congress in Riga. 1896] T. II, 64-72. Tipografiia V. F. Gekker, Riga [in German].
 14. Uvarova (Red.). (1900). *Trudy Desiatogo Arkheologicheskogo siezda v Rige. 1896* [Proceedings of the Tenth Archaeological Congress in Riga. 1896] (Tom III). Tipografiia H. Lissnera i A. Geshelia, Moskva [in Russian].
 15. *Desiatyi arkheologicheskii siezd v Rige: 1-20 avgusta 1896 goda* (1894) [Tenth Archaeological Congress in Riga: August 1-20, 1896]. Tipografiia E. Lissnera i Yu. Romana, Moskva [in Russian].
 16. Tael, T. (2014). Pildireportaaž vanavara kogumisretkedelt I. Esemete teekond muuseumisse [Photo report from antique collection trips I. The journey of the items to the museum] *Eesti Rahva Muuseumi ajaveeb* [Estonian National Museum's blog]. URL: <https://blog.erm.ee/?p=4897> [in Estonian].
 17. Echo of the Urals — Estonian National Museum's (ERM) permanent exhibition. (2016). Velvet. URL: <https://www.velvet.ee/work/echo-of-the-urals-estonian-national-museums-erm-permanent-exhibition> [in English].
 18. Aldzhas, A. (2023, 16 Serp.). [Letter to Olena Derevska, 16 August 2023]. *Arkhiv Derevskoi O.* [Archive of O. Derevska] [in English].

Подано до редакції 25.09.2023